

УДК: 378.011.3-057.87+504:378-043.61(4/8)
DOI: 10.24144/2524-0609.2024.54.154-157

Повідайчик Оксана Степанівна

доктор педагогічних наук, професор
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
oksana.povidaichyk@uzhnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-0048-6293>

Гринь Ольга Валентинівна

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
olha.hryn@uzhnu.edu.ua
<http://orcid.org/0009-0006-3157-675X>

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА НЕПЕРЕРВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. Посилення уваги до екологічної підготовки молоді в системі сучасної освіти є однією з важливих проблем сьогодення. Гарантії збереження довкілля проявляються в екологічних знаннях, уміннях і навичках, а також у соціокультурній поведінці та світогляді населення. Відтак одним із пріоритетних завдань освітньої системи є формування екологічної культури молоді через впровадження системи неперервної екологічної освіти на засадах сталого розвитку. Мета статті – дослідити проблему неперервної екологічної підготовки майбутніх педагогів на засадах сталого розвитку. Методи дослідження: аналіз і синтез наукової літератури, систематизація, узагальнення. Встановлено, що забезпечення сталого розвитку суспільства передбачає позитивну життєдіяльність людей через створення умов, які сприяють гармонізації їх взаємин, розвитку і задоволенню їхніх потреб у соціоприродному середовищі, надання можливостей з формування екологічної культури в освітній сфері. Досліджено особливості неперервної екологічної підготовки майбутніх педагогів на основі концепції сталого розвитку, виокремлено зміст і результат цього процесу.

Ключові слова: екологічна культура, навколишнє середовище, неперервна екологічна підготовка майбутніх педагогів, освітня система, сталий розвиток.

Вступ. Визнання реальності глобальної екологічної кризи зумовлює вибір стратегії подальшого розвитку суспільства, де одним із ключових питань є усвідомлення населенням нової соціально-екологічної парадигми на користь збереження і позитивних перетворень соціального і природного середовища. Серед основних напрямів екологічної політики визначено створення системи неперервної екологічної підготовки особистості, яка охоплює всі ланки освітньої системи та сприяє розвитку її здатності взаємодіяти в навколишньому середовищі. Тому екологічна підготовка, зокрема майбутніх педагогів, стає фундаментальною основою всієї освітньої системи. Її роль визначена зростанням складності соціальних зв'язків, збільшенням інформації та стрімкою цифровізацією, що зумовлює визнання значущості наукових і професійних знань як чинника безпеки навколишнього середовища і сталого розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення джерельної бази засвідчує наявність глибокого інтересу вітчизняних і зарубіжних науковців до досліджуваної проблеми. Так, концепція сталого розвитку як основа змісту екологічної освіти знайшла відображення в дослідженнях вітчизняних (В.Боголюбової, О.Бондар, В.Барановської, О.Єресько, О.Кононенко) і зарубіжних (М.Барнетт, К.Ван Поек, А.Фішер) вчених. Питання екологічної підготовки майбутніх педагогів у ЗВО досліджують Н.Баюрко, Р.Брумер, Г.Гефт, І.Лисакова, Дж.Міллер, І.Сяська, Л.Титаренко та ін. Незважаючи на наявність певних напрацювань із зазначеної проблеми, потребує комплексного дослідження питання екологічної підготовки майбутніх педагогів у ЗВО.

Мета статті – дослідити проблему неперервної екологічної підготовки майбутніх педагогів на засадах сталого розвитку. **Методи дослідження:** аналіз і синтез наукової літератури (для з'ясування ключових понять дослідження), систематизація, узагальнення (з метою формування авторських висновків).

Виклад основного матеріалу. В сучасній науковій літературі поняття «сталий розвиток» розуміється як спосіб природокористування, при якому зберігається економічне зростання і одночасно відновлюється довкілля [1]; зміни, що відбуваються у найважливіших сферах життєдіяльності людини, які передбачають безпеку суспільства [2]. У межах дотримання безпеки суспільства сталий розвиток розглядається як процес, при якому його природна основа та умови життя людини сприяють коєволюції навколишнього середовища і людства. Основна ідея Концепції сталого розвитку – це функціонування суспільства, що передбачає раціональне природокористування, збереження природного середовища і необхідних життєвих ресурсів для наступних поколінь. Ця ідея наповнена екологічним змістом і представляє нову якість розвитку суспільства на засадах гуманізму та моральності.

Зазначене положення конкретизується в концепції В. Вернадського, згідно з якою стійке ноосферне суспільство примножує блага і багатства, насамперед за рахунок енергії розуму, ефективного використання інформації і ресурсів [3]. Сталий розвиток спрямований на позитивне перетворення життєдіяльності людей, створення умов, які сприяють гармонізації їх взаємин, розвитку і задоволенню їхніх потреб у соціоприродному середовищі, забезпечення можливостей з формування екологічної культури в освітній сфері [4]. Таким

чином, актуалізується проблема розробки і впровадження концепції неперервної екологічної підготовки особистості, зокрема майбутнього педагога, на різних освітніх рівнях.

Досліджуючи особливості неперервної екологічної підготовки майбутніх педагогів на основі концепції сталого розвитку, виокремимо зміст і результат цього процесу (див.Табл.1).

Таблиця 1

Зміст і результат неперервної екологічної підготовки майбутніх педагогів у контексті сталого розвитку суспільства

Напря́м	Змі́ст	Резу́льтат
<ul style="list-style-type: none"> – Створення умов для раціонального природокористування з урахуванням інтересів сьогодення та майбутніх поколінь; – збереження та зміцнення ресурсної бази; – покращення якості життя людини 	<ul style="list-style-type: none"> – Застосування інноваційних технологій у використанні природних ресурсів; – використання можливостей неперервної освіти у формуванні екологічної культури особистості 	<ul style="list-style-type: none"> – Формування екологічних знань і вмінь природоохоронної діяльності; – формування соціально-екологічної відповідальності та екологічної культури; – розвиток соціально-екологічної свідомості особистості

Отже, сталий розвиток суспільства супроводжується підвищенням його ефективності через екологічну освіту і визначає її як засіб гармонізації людини і природи.

З урахуванням актуальної соціально-екологічної ситуації в суспільстві неперервна екологічна освіта стає ціннісно-смісловим ядром культури, грамотності та освіченості особистості. Тому необхідно впроваджувати зміни в освітніх програмах через включення до них компонентів екологічної спрямованості, орієнтованих на розвиток екологічних знань і практичних навичок їх реалізації [5]. Саме такий підхід забезпечить готовність людини до життєдіяльності в умовах швидкого реагування на виклики часу, можливість брати участь у екологічних заходах, дозволить прогнозувати результати дій у соціопрродній екосистемі.

Мета неперервної екологічної підготовки для сталого розвитку – це навчання людей управлінню якістю життя; формування в молодого покоління екологічної культури, яка передбачає екологічну спрямованість особистості, вміння підвищувати свою екологічну освіченість та грамотність, здійснювати соціально-екологічну та еколого-проектну діяльність на користь сталого розвитку [6].

Основні завдання неперервної екологічної підготовки – це формування наукових знань та знань екологічної спрямованості, розвиток природоохоронних умінь і навичок, спрямованих на поліпшення стану навколишнього середовища та підвищення якості життя людей, виховання високоосвіченої та екологічно культурної особистості [7].

Зазначимо, що вирішення зазначених завдань спрямоване на забезпечення соціально-екологічного благополуччя суспільства, формування поглядів людини про природу, суспільство, себе; розвиток особистості, яка вміє усвідомлювати соціально-екологічні кризи суспільства, здатної приймати рішення та керувати своїми діями і поведінкою у навколишньому середовищі. Зазначене визначає провідну роль неперервної екологічної освіти як основи для вирішення численних проблем у житті людей [8].

Таким чином, в інтересах сталого розвитку неперервна екологічна підготовка виступає не як частина освіти, а як новий зміст та мета сучасного освітнього процесу – унікального засобу збереження, розвитку суспільства і людської цивілізації.

У дослідженні О.Бондара екологічна підготовка в інтересах сталого розвитку розглядається як навчання, що забезпечує створення передумов для формування

екологічно грамотної й свідомої еліти, яка відповідає за реалізацію потужних ресурсів країни на благо свого народу, європейської і світової спільнот [8, с.108]. Така освіта має бути якісною, базуватися на еколого-гуманістичних цінностях та забезпечувати знання, навички і компетенції для сталого розвитку в суспільстві. Зазначимо, що одним із принципів Концепції екологічної освіти є її неперервність, що забезпечує формування цілісного погляду на проблеми навколишнього середовища, вивчення взаємозв'язків між економічною, соціальною, екологічною сферами життя, з одного боку, та формуванням екологічної освіченості особистості з урахуванням змісту та видів діяльності на кожному рівні освіти, з іншого [9].

Неперервна екологічна освіта на користь сталого розвитку бере свій початок у закладах дошкільної освіти, де вперше в дітей відбувається оволодіння основами екологічної освіченості та культури, формування уявлення про свою єдність з природою [10, с.54].

У системі неперервної екологічної освіти особливе місце належить основній школі. Нами проаналізовано низку наукових публікацій, присвячених особливостям екологічної освіти в закладах загальної середньої освіти:

- екологічна освіта школярів на користь сталого розвитку (О. Бондар, В. Барановська, С. Берзіна, Г. Білявський, О. Дутов, О. Єресько, Н. Пустовіт);
- концепція освіти для сталого розвитку як науково-методична основа реалізації неперервної екологічної підготовки у системі «школа – ЗВО» (О. Висоцька, Н. Возна, В. Волошина, О. Пруцакова, Ю. Саталкін);
- педагогічні умови формування екологічної культури учнів у системі шкільної освіти (С. Барсук, В. Волкова, Л. Фенчак);
- пріоритетні шляхи, засоби, форми організації діяльності учнів у галузі неперервної екологічної освіти (О. Дідков, Р. Мельниченко, В. Танська).

Наступний рівень системи неперервної екологічної освіти – вища школа, де здійснюється професійна, зокрема екологічна підготовка майбутнього вчителя, відбувається формування ціннісно-сміслові сфери особистості, освоюються на практиці соціально-екологічні норми.

Слід зазначити, що розвиток сучасної неперервної екологічної підготовки відображає стратегічні завдання щодо впровадження ідей та цінностей сталого розвитку через конструювання змісту природничо-наукових та соціально-гуманітарних дисциплін.

Здійснений аналіз змісту та основних положень Концепції сталого розвитку дозволяє представити сучасне суспільство як взаємопов'язану систему «соціум (суспільство, людина) – природа – техніка», що уможливило функціонування економіки через відповідальність та раціональне природокористування людиною і суспільством [9]. Вищезазначене підкреслює значущість неперервної екологічної культури людства.

Неперервна екологічна підготовка на користь сталого розвитку пов'язана з тим, що в сучасному глобальному світі саме знання екологічної спрямованості є ключовими, що відображають соціальні аспекти життя людей. Знання екологічної спрямованості – це особливий феномен, який виражає розуміння природи та процес її пізнання, об'єктивну необхідність в організації охорони навколишнього середовища та його раціонального природокористування, виховання відповідальності, гуманного ставлення особистості до нього. На думку Д. Шерин, для наповнення ціннісним змістом сучасної освіти необхідна система соціально-екологічних знань, що визначає не тільки екологічну грамотність і освіченість особистості, а й психографію способу життя людини [10].

Вивчення особливостей екологічної підготовки майбутніх вчителів у деяких вищих закладах освіти України засвідчує, що зміст ідей концепції сталого розвитку проектується на характер освітніх модулів, вбудованих в освітній процес:

– соціально-природний модуль, що розкриває такі питання, як природа і суспільство, раціональне природокористування, встановлення взаємин у соціоприродному середовищі, відповідальне ставлення до природи, нові технології у збереженні ресурсів, природоохоронне виховання тощо;

– соціально-культурний модуль висвітлює такі поняття, як соціум і освіченість, культура, моральність, гуманізм, пріоритети суспільства, якість життя, підвищення рівня та якості життя населення, здоров'язбереження, мислення, свідомість, соціально-екологічний

добробут, соціально-екологічне виховання;

– соціально-екологічний модуль – орієнтує на створення умов для раціонального природокористування з урахуванням інтересів сьогодення та майбутнього, збереження та зміцнення ресурсної бази; поліпшення якості та умов життя людини, формування знань екологічної спрямованості, умінь взаємодіяти в різних системах навколишнього середовища, проектувати та здійснювати екологічну діяльність тощо.

Таким чином, теоретичний аналіз наукових джерел щодо системи неперервної екологічної підготовки майбутніх педагогів дозволив визначити її роль і значення в інтересах сталого розвитку суспільства. Вона спрямована на:

– формування знань екологічної спрямованості на основі інтеграції природничо-наукових і гуманітарних наук, взаємодії сфер життєдіяльності людини (соціальної, екологічної та ін.), суб'єктів освітнього процесу (вчителів, школярів, викладачів, студентів тощо);

– розвиток здатності використовувати здобуті знання у професійній діяльності у сфері реалізації неперервної екологічної освіти та повсякденного життя;

– формування особистої відповідальності за стан природного середовища та розвиток системного, прогностичного і екологічного мислення школярів.

Висновки. Отже, здійснений дискурс-аналіз досліджуваної проблеми визначає неперервну екологічну підготовку майбутніх педагогів як випереджальну, спрямовану на гармонізацію суспільства та природи, ефективне вирішення сучасних соціально-екологічних проблем, створення умов для розвитку екологічності та її самореалізації у соціоприродному оточенні. Тому педагог, виступаючи суб'єктом неперервної екологічної підготовки, має певні зобов'язання щодо формування ціннісних орієнтирів та моральних норм кожної особистості стосовно захисту навколишнього середовища. Перспективами подальших досліджень є дослідження особливостей екологічної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі США.

Список використаної літератури

1. Герасимчук З. Еколого-економічні основи формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку (питання методології та практики): автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.10.01. Львів, 2002. 47 с.
2. Пруднева Т., Ткаченко М., Крамаренко А. Концепція сталого розвитку регіону. Приазовський економічний вісник. 2018. Вип.6 (11). С.356–359.
3. Сулацкова О.Ф. Концепція ноосфери В.І. Вернадського як новий етап осмислення проблематики культури та цивілізації. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2008. Вип.12. С.63–66.
4. Краснянська Н.Д., Слободянюк О.Р. Сталий розвиток та екологічна освіта. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. №74. Т.3. С.31–34.
5. Nguyen D.Q. A comparative study of the perspectives of academics, students and industry on environmental education in engineering courses. *Global Journal of Engineering Education*. 2000. Vol.1. №3. P.247–257.
6. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. 200 с.
7. Spínola H. Environmental culture and education: a new conceptual framework. *Creative Education*. 2021. Vol.12. №5. P.983–998.
8. Бондар О.І., Барановської В.Є., Сресько О.В. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях: науково-методичний посібник для вчителів. Херсон: Грін Д.С., 2015. 228 с.
9. Концепція екологічної освіти України. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2002. №7. С.3–23.
10. Іванчук С. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. №70. Т.2. С.54–58.
11. Sheryn D. International Journal of Sustainable Development and World ecology. Ecological literacy and psychographics lifestyle contributors to ecological knowledge and understanding. *Engineering and Environment*. 2018. №5. P.117–130.

References

1. Herasymchuk, Z. (2002). *Ekoloho-ekonomichni osnovy formuvannia ta realizatsii rehionalnoi polityky staloho rozvytku (pytannia metodolohii ta praktyky)* [Ecological and economic foundations of formation and implementation of regional policy of sustainable development (issues of methodology and practice)]. Extended abstract of Doctoral dissertation. Lviv. (in Ukrainian).
2. Prudnieva, T., Tkachenko, M., & Kramarenko, A. (2018). Kontseptsiiia staloho rozvytku rehionu [The concept of sustainable development of the region]. *Pryazovsky Economic Bulletin*, 6 (11), 356–359. (in Ukrainian).
3. Sulatskova, O.F. (2008). Kontseptsiiia noosfery V.I. Vernadskoho yak novyi etap osmyslennia problematyky kultury ta tsyvilizatsii [The concept of V.I.Vernadskyi noosphere as a new stage of understanding the culture and civilization problems]. *Scientific bulletin of*

Lesya Ukrainka Volyn National University, 12, 63–66. (in Ukrainian).

4. Krasnianska, N.D., & Slobodianiuk, O.R. (2021). Stalyi rozvytok ta ekolohichna osvita [Sustainable development and environmental education]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 74 (3), 31–34. (in Ukrainian).

5. Nguyen, D.Q. (2000). A comparative study of the perspectives of academics, students and industry on environmental education in engineering courses. *Global Journal of Engineering Education*, 1 (3), 247–257.

6. Vysotska, O.Ye. (2011). *Osvita dlia staloho rozvytku: naukovo-metodychnyi posibnyk* [Education for sustainable development: a scientific and methodological guide]. Roial Prynt. (in Ukrainian).

7. Spínola, N. (2021). Environmental culture and education: a new conceptual framework. *Creative Education*, 12 (5), 983–998.

8. Bondar, O.I., Baranovskoi, V.Ye., & Yeresko, O.V. (2015). *Ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku u zapytanniakh ta vidpovidiakh: naukovo-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv* [Environmental education for sustainable development in questions and answers: a scientific and methodological guide for teachers]. Hrin D.S. (in Ukrainian).

9. Kontsepsiia ekolohichnoi osvity Ukrainy (2002). [Concept of environmental education of Ukraine]. *Information collection of the Ministry of Education and Science of Ukraine*, 7, 3–23. (in Ukrainian).

10. Ivanchuk, S. (2020). Ekolohichne vykhovannia doshkilnykiv u konteksti yoho aktualnykh definitsii [Environmental education of preschoolers in the context of its current definitions]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 70 (2), 54–58. (in Ukrainian).

11. Sheryn, D. (2018). International Journal of Sustainable Development and World ecology. Ecological literacy and psychographics lifestyle contributors to ecological knowledge and understanding. *Engineering and Environment*, 5, 117–130.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2024 р.

Стаття прийнята до друку 03.04.2024 р.

Povidaichyk Oksana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Hryn Olha

PhD Student
Department of General Pedagogics and Pedagogy of Higher School
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS THE BASIS OF CONTINUOUS ECOLOGICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Abstract. Increasing attention to the ecological training of young people in the system of modern education is one of the important problems nowadays. Guarantees of environmental protection are presented in ecological knowledge, abilities and skills, as well as in the socio-cultural behavior and worldview of the population. Therefore, one of the priority tasks of the educational system is the formation of the ecological culture of the younger generation through the implementation of a system of continuous environmental education based on the principles of sustainable development. The purpose of the article is to investigate the problem of continuous ecological training of future teachers based on sustainable development. Research methods: analysis and synthesis of scientific literature (to clarify key research concepts), systematization, and generalization (for the purpose of forming the author's conclusions). It is established that ensuring the sustainable development of society involves positive life activities of people through the creation of conditions that contribute to the harmonization of their relationships, development, and satisfaction of their needs in the socio-natural environment, providing opportunities for the formation of ecological culture in the educational sphere. The peculiarities of continuous ecological training of future teachers based on the concept of sustainable development are studied, and the content and results of this process are highlighted. The goal of continuous ecological training for sustainable development is to teach people to manage the quality of life; the formation of an ecological culture in the young generation, which involves the ecological orientation of the individual, the ability to increase their ecological education and literacy, to carry out social-ecological and ecological-project activities for the benefit of sustainable development. The main tasks of continuous ecological training are the formation of scientific knowledge and ecologically oriented knowledge, the development of environmental protection skills and abilities aimed at improving the state of the environment and improving the quality of life of people, and the upbringing of a highly educated and ecologically cultural personality. Continuous ecological education for the benefit of sustainable development originates in preschool education institutions, where for the first time children master the basics of environmental education and culture, and form an idea of their unity with nature. The next stage is general secondary education, where students form environmental competence and develop an environmental outlook. The next level of the continuous ecological education system is the higher school, where the professional ecological training of the future teacher is carried out, the value-meaning sphere of the individual is formed, social-ecological norms of professional activity are mastered.

Key words: sustainable development, continuous ecological training of future teachers, ecological culture, environment, educational system.